
Opvoeden met Don Bosco als gids en tochtgenoot

I. BIJ WIJZE VAN INLEIDING

Groeien in mens-zijn is een proces. Elke mens legt een heel ontwikkelingstraject af en staat voor de opdracht om op het spoor te komen van wat zijn weg in het leven is.

Voor dat groeiproces is verbondenheid onmisbaar. De mens is immers een relationeel wezen. Dat aspect vormt een fundament van zijn bestaan. Een jongere groeit als mens dankzij en samen met andere mensen, in de eerste plaats zijn ouders van wie hij het leven ontvangen heeft. Het is hun taak en die van de andere opvoeders die zij daarbij betrekken om hun kind in zijn zoektocht nabij te zijn.

Groeien als mens is geen proces dat rimpelloos verloopt. Mens worden is ook leren leven met wat beperkt, gebroken, onaf is zonder de veerkracht en het geloof in de toekomst los te laten. Ingaand tegen een cultuur die weinig ruimte laat voor gebrokenheid en kwetsbaarheid wil dit project oog en oor hebben voor de fragiliteit van het menselijke bestaan. Engagement voor kwetsbare jongeren is een uitdrukkelijke en bewuste keuze.

Om jongeren in hun groeiproces te begeleiden, blijft Don Bosco een krachtige inspiratiebron. Zijn hart ging uit naar jongeren. In de eerste plaats naar hen die een minder gunstige startpositie hadden in hun ontwikkelingsproces. Op een unieke manier wist hij zich met hen te verbinden en een ruimte te creëren waarin zij konden groeien. Spelen, leren, praten, bidden, vertellen, lachen, treuren ... ze deden het samen. Het salesiaanse opvoedingsproject daagt jou uit om in dialoog met Don Bosco op weg te gaan.

Dit project omvat drie delen. Het eerste deel verkent wat opvoeden vanuit een salesiaanse inspiratie betekent. Het tweede schetst het profiel van de salesiaanse opvoeder. Het derde schuift een aantal kenmerken naar voren die de salesiaanse pedagogie haar eigen kleur en karakter geven. Deze visietekst wil een kompas zijn. Hij oriënteert je en helpt je te navigeren in je dagelijkse praktijk zonder de route vooraf vast te leggen of te bepalen. Hij wil geen keurslijf opleggen, maar een referentiekader aanreiken, een uitdagend ideaal dat je telkens weer in beweging brengt.

Het engagement van Don Bosco ging terug op zijn geloof, zijn passie voor God en de jongeren. Hij was gefascineerd door het avontuur van God met de mens. In dat avontuur neem jij op jouw beurt jongeren mee. Ze zijn aan jouw opvoedende zorg toevertrouwd in de hoop dat ze mogen uitgroeien tot evenwichtige volwassenen die bewust het leven voorleven en doorgeven aan anderen.

Geloven in opvoeding

Als jonge priester kwam Don Bosco in Turijn in contact met straatkinderen en met jongeren in gevangenissen. Pijnlijk getroffen door hun lot en levensomstandigheden besloot hij alles te doen wat in zijn mogelijkheden lag om hun een beter toekomstperspectief te bieden. Hij kon zich immers geen priester en ‘zielzorger’ noemen en tegelijk onverschillig blijven voor het feit dat zij terechtkwamen op een doodlopend spoor. Zijn engagement voor de jongeren vertrok niet vanuit een theoretische pedagogische overtuiging, maar vanuit een ontmoeting, een concreet geraakt worden.

Don Bosco beseftte heel goed dat het die jongeren vooral ontbrak aan volwassenen die naar hen omzagen en hen begeleidden. Hij was ervan overtuigd dat zij in een gunstige omgeving konden openbloeien tot mensen die verantwoordelijkheid opnemen voor zichzelf, anderen en de maatschappij. Vanuit die overtuiging ontwikkelde hij zijn opvoedingspraktijk.

Dit hoofdstuk verheldert een aantal pedagogische intuïties van Don Bosco zoals die in de loop van de tijd onderbouwd, verrijkt en aangevuld zijn vanuit de menswetenschappen en de ervaringen van talrijke opvoeders.

Vele partners in de opvoeding

Opvoeden doe je met velen. De belangrijkste betrokkene is de jongere zelf. Hij ‘ondergaat’ zijn opvoeding niet, maar geeft er actief mee vorm aan. Hij is een volwaardige partner in dit gebeuren. Gaandeweg leert hij dit partnerschap op te nemen in overeenstemming met zijn ontwikkelingsproces. Als opvoeder besef je daarom dat elke jongere de hoofdrol speelt in zijn eigen opvoeding. ‘Zonder jullie kan ik niets doen,’ zei Don Bosco geregeld tegen de jongeren.

Ouders zijn en blijven de eerste opvoeders. Zij geven aan hun kind het leven door, niet alleen in biologische zin, maar in de volle en brede betekenis van het woord. Ouders dromen heel wat voor hun kind en verlangen daar een bijdrage aan te leveren. Ze hopen dat hun kind gelukkig wordt, zichzelf kan zijn, zich ontwikkelt, zijn plek vindt in het bestaan, een betekenisvol leven leidt, verschil maakt voor anderen en de wereld, liefde mag geven en ervaren ... Het is de taak van de ouders om hun kind in die zoektocht nabij te zijn en te begeleiden. Tegelijk staan ouders voor de opdracht hun kind geleidelijk los te laten en erover te waken het niet op te sluiten in hun eigen verlangens en dromen.

Ouders staan gelukkig niet alleen. Zij betrekken anderen bij het opvoeden en delen hun zorg met vele medestanders: de kinderopvang, oma en opa, de burens, de leerkracht, de leider van de jeugdbeweging ... ‘Er is een heel dorp nodig om een kind groot te brengen,’ zegt een Afrikaans spreekwoord. De pedagogische vraag die een jongere, vaak onuitgesproken, stelt is veelzijdig, gelaagd en complex. Via opvoeding een gepast pedagogisch antwoord bieden, vraagt om partnerschap en het vormen van een opvoedende gemeenschap rond en met de jongere en zijn gezin.

Soms is er daarbij meer nodig dan wat in een gewone opvoedingssituatie door ouders, leerkrachten en andere opvoeders geboden kan worden. Dan is er een rol weggelegd voor professionele hulpverlening om de jongere en zijn omgeving te ondersteunen. Ook in de hulpverlening blijven dezelfde pedagogische uitgangspunten belangrijk: het partnerschap met de ouders, het werken op maat, het inzetten op de relatie, het lezen van het soms moeilijke gedrag als een signaal en boodschap waarin een vraag vervat zit, het bevestigen en uitdagen tot groei, het investeren in ‘empowerment’ zodat de jongere op eigen kracht kan verdergaan.

Ten slotte biedt ook de interactie tussen jongeren onderling unieke ontwikkelingskansen: ze leren afspraken maken, geduld opbrengen, relaties aanknopen en afronden, hun emoties uiten, voor zichzelf of anderen opkomen, delen, omgaan met verschillen, onderhandelen, frustraties hanteren, vergeven ... Vanuit ontwikkelingspsychologisch oogpunt zijn de interacties binnen de **peergroep** voor jongeren onmisbaar in hun proces van identiteitsvorming en in hun groei naar volwassenheid. Het vraagt van jou een groot vertrouwen om jongeren die experimenteeruimte te gunnen. Het gaat daarbij om meer dan aanvaarden. Je stimuleert dergelijke kansen bewust en stemt je keuzes daarop af. Jongeren mogen zelf verantwoordelijkheid en initiatief nemen. Jouw rol is hen daarbij van op de nodige afstand te coachen en te ondersteunen.

Opvoeden is een veeleisende en complexe opdracht. Het samenspel tussen al de betrokken partners is veelzijdig en complementair. Kiezen om samen op te voeden biedt een meerwaarde. Het geeft de kans om in gesprek te gaan met elkaar, niet alleen over de concrete gang van zaken, maar ook over de onderliggende visies en drijfveren. Samen ga je op zoek naar oplossingen voor de vragen en uitdagingen waarmee je geconfronteerd wordt. Je kunt elkaar ondersteunen, bevestigen en uitdagen tot blijvende groei.

De opvoedingsrelatie

Voor Don Bosco was vertrouwen de basis van elke opvoedingsrelatie. ‘Zonder vertrouwen geen opvoeding,’ hield hij zijn medewerkers voor. Jongeren moeten ervaren dat je het

goed met hen voorhebt, hen graag ziet en dus ‘betrouwbaar’ bent. Maar ook jij als opvoeder moet in hen vertrouwen durven te stellen.

De relatie tussen jou en de jongere is tegelijk een wederkerige en asymmetrische relatie. Ze is wederkerig omdat ieder een eigen onmisbare inbreng heeft. Ze is asymmetrisch omdat je niet op hetzelfde niveau staat als de jongere en dat zelfs niet mag nastreven. Je zoekt naar een juiste balans tussen afstand houden en nabij zijn. Zo krijgt de jongere de ruimte om te groeien naar zelfstandigheid en de kans een eigen invulling aan zijn leven te geven.

Opvoeden doe je niet vanaf de zijlijn. Je gaat mee op tocht. Je bent tegelijk tochtgenoot (het wederkerige) en gids (het asymmetrische). Je doet dat zowel in een één-één relatie als met een groep.

Opvoeden is altijd ‘maatwerk’. Je stemt je telkens weer af op de concrete jongere. Je hebt oog voor zijn beginsituatie en zijn mogelijkheden. In functie van zijn ontwikkeling leef je het leven voor en ga je daarover in gesprek met hem. Opvoeden is op die manier ook een ‘voordoen in dialoog’.

Opvoeden is ten slotte de jongeren loslaten. Je geeft jongeren gaandeweg de ruimte om op eigen benen te staan. Je gaat mee tot het punt waar ze op eigen kracht kunnen verdergaan.

Opvoeden is voorwaarden tot groei scheppen

Don Bosco investeerde in het creëren van een klimaat waarin jongeren zich konden ontplooien. De jongeren die naar het Oratorio kwamen, mochten ervaren dat ze onvoorwaardelijk geaccepteerd werden. Hij gaf hun de tijd om binnen de groep hun plek te vinden en om wederzijds vertrouwen te laten ontstaan. Hij kwam tegemoet aan hun concrete behoeften. Zo schiep hij een veilige omgeving waarin ze konden openbloeien. Gaandeweg gaf hij hun kansen om verantwoordelijkheid te dragen en zo aan zelfvertrouwen te winnen. Hij liet hen ervaren hoe deugddoend en verrijkend het kan zijn iets voor anderen te doen. Hij stimuleerde hen om hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen. Hij durfde jongeren uit te dagen om net een stap verder te zetten en zich aan het nieuwe en onbekende te wagen. In het opvoeden zit nog steeds deze dubbele beweging: jongeren acceptatie en veiligheid bieden en hen tegelijk uitdagen en prikkelen tot groei.

Vanuit die invalshoek naar opvoeding kijken, werpt een nieuw licht op de christelijke wortels van het salesiaanse project. Wie het evangelie leest, merkt dat Jezus de mensen die hij

ontmoet altijd ten volle accepteert, maar ook uitnodigt tot groei: ‘Wat wil je dat ik voor je doe?’ Hij legt hun geen morele voorschriften en verboden op. Wel plaatst hij hen voor fundamentele vragen: ‘Stel jij je open voor het leven en maak jij ook leven mogelijk voor anderen?’ Eigenlijk is Jezus een opvoeder. Hij leidt mensen weg uit wat hen klein houdt of opsluit in zichzelf en opent hen voor het leven en voor de anderen.

Volwassen worden moeten jongeren zelf doen. Je kunt hiervoor als opvoeder wel voorwaarden scheppen.

Doelgericht opvoeden

Wanneer een opvoedingsproces ‘geslaagd’ is, ligt niet zomaar vast. Elk mensenleven is immers een uniek verhaal. Wel zijn er een aantal universele en fundamentele uitdagingen die eigen zijn aan de menselijke ontwikkeling. We vatten ze samen in vier ontwikkelingsdoelen: **vrijheid, verantwoordelijkheid, verbondenheid en zin**. Die doelen zijn bakens voor het opvoeden.

Elke mens verlangt naar **vrijheid** en zelfstandigheid. Jongeren willen zelf vorm geven aan hun levensproject. Als opvoeder hoop je van jouw kant dat jongeren op eigen benen leren staan en tot zinvolle levenskeuzes komen.

Je leert daarom jongeren zelf afwegingen en keuzes te maken. Tegelijk laat je hen ontdekken dat echte vrijheid niet samenvalt met ‘doen wat je wilt’. Je helpt hen hun eigen identiteit vorm te geven. Door samen met hen te onderscheiden wat op langere termijn onvrij maakt of juist levensruimte creëert, ontwikkel je hun kritische zin. Je ondersteunt hen om een eigen plek te verwerven in de maatschappij zonder de kritische kijk te verliezen. Je toont hoe je ondanks beperkingen en grenzen impact kunt hebben op je eigen leven en dat van anderen. Je leeft voor hoe je dingen in beweging kunt brengen in de richting van grotere rechtvaardigheid en menselijkheid.

Echte vrijheid gaat hand in hand met **verantwoordelijkheid** en **verbondenheid**. De mens is immers een relationeel en contextueel wezen dat zijn bestaan vorm geeft in relatie tot de natuur, de medemensen, de samenleving. Als opvoeder maak je jongeren gaandeweg bewust van de nabije en ruimere verbanden waarin ze leven en zich bewegen. Hun gezin, klas, leefgroep, vriendengroep ... maar ook maatschappelijke, economische, culturele, ecologische ... verbanden. Je laat jongeren ervaren dat ze die verbanden nodig hebben en er deels van afhankelijk zijn. Tegelijk wijs je de jongeren erop dat de hen omringende werkelijkheid ook hun zorg en engagement nodig heeft. Zo blijven deze banden levend en levengevend. Verantwoordelijkheid beperkt de vrijheid. Maar juist dat maakt een ruimere,

diepere en gedeelde vrijheid mogelijk. In de mate dat je verbondenheid ervaart met iets of iemand groeien het verlangen en de bereidheid er zorg voor op te nemen.

Jongeren opvoeden tot verantwoordelijkheid is een kwestie van vertrouwen. Je biedt hun kansen om te oefenen in het opnemen van verantwoordelijkheid voor zichzelf, voor anderen dichtbij en veraf, voor hun concrete leefwereld en omgeving, voor maatschappelijke structuren en afspraken, voor ecologische evenwichten en natuurlijke bronnen ...

Opvoeden tot verbondenheid betekent hen leren relaties aan te gaan. Je ondersteunt hen om op een gepaste manier in hun leven liefde, vriendschap en genegenheid toe te laten en zelf te geven. Je leeft voor hoe ze op een communicatieve manier met conflicten kunnen omgaan en hun relaties kunnen laten groeien tot duurzame banden en netwerken. Daarbij heb je aandacht voor loyaliteit en verbondenheid tussen generaties.

Je verbreedt hun onmiddellijke leefwereld naar een maatschappelijk en mondiaal verband. Je laat hen zo proeven van een veel ruimere dimensie van verbondenheid en maakt hen bewust van hun (wereld)burgerschap.

In het leven van mensen trillen zinvragen altijd op de achtergrond mee. Bij momenten treden ze heel expliciet op de voorgrond. Wat betekent het mens te zijn? Heeft mijn leven een bedoeling en betekenis? Voor wie ben ik belangrijk? Wat mag ik van anderen verwachten en wat mogen zij van mij verwachten? Waarom is er lijden, onmacht, onrecht in de wereld? Waarom is alles en ben ook ikzelf eindig? ... Het zijn vragen naar de grond van het bestaan.

Ingaan op dergelijke zinvragen en jongeren met die diepere grond in contact brengen, is niet vanzelfsprekend. In de lijn van Don Bosco beken je kleur door bij het omgaan met die vragen het christelijke verhaal als dragende grond en dynamisch perspectief aan te bieden. Je kunt dit perspectief niet opleggen, maar het wel voor jongeren ontsluiten. Je doet dat altijd met groot respect voor en in dialoog met de overtuigingen en geloofsbeleving van anderen.

Dat vraagt van jou de bereidheid om ook zelf met het christelijke verhaal in gesprek te gaan en je er toe te verhouden.

Zinvragen zijn trage vragen die schuilgaan onder wat jongeren al dan niet in woorden uiten. Je kunt als opvoeder enkel op een biografische en persoonlijk doorleefde manier in woord en daad met dergelijke vragen omgaan.

Jongeren kunnen van jou leren dat zin tegelijk iets is waar je als mens zelf aan werkt en iets wat je gratis ontvangt. Het kan voor hen bevrijdend zijn te mogen ervaren dat niet alles uit henzelf moet komen. Tegelijk is het goed dat ze zien dat zin niet zomaar uit de lucht valt of hen overkomt. Het vraagt ook altijd om een persoonlijk engagement.

‘Zin’ bestaat niet op zichzelf, maar licht op in concrete ervaringen van vrijheid, verantwoordelijkheid en verbondenheid. Voor jongeren zijn die ervaringen en het duiden ervan belangrijk. Ze leren hen dat het leven waard is geleefd te worden, dat hun leven belangrijk is, dat zij als persoon betekenisvol zijn. Ze brengen hen in contact met een onderstroom die hun leven draagt ook op momenten van moeite, onmacht en verdriet. Dat geeft hun een perspectief en een veerkracht die hen altijd weer in beweging kan brengen.

Hier en nu opvoeden

Opvoeding is altijd gesitueerd. Ze vindt plaats in een bepaalde context, gekleurd door talloze invloeden en evoluties. Het is belangrijk te beseffen dat de jongeren en jijzelf kinderen zijn van deze tijd en erdoor beïnvloed worden. Veranderingen worden door jongeren vaak snel opgepikt en geïntegreerd. Om daarop in te spelen moet je vanuit een positieve vooringenomenheid de tekenen van de tijd leren lezen. Het vereist dat je voeling houdt met de leefwereld van de jongeren en de ontwikkelingskansen aangrijpt die je daarbij ontdekt. Tegelijk ga je niet kritiekloos met alle evoluties mee. Vanuit je levenservaring en kritisch onderscheidingsvermogen leer je jongeren op een doordachte manier om te gaan met wat op hen afkomt. Je rust hen toe om niet zomaar de speelbal te zijn van die invloeden. Op hun beurt kunnen zij toekomstgericht invloed uitoefenen op hun omgeving.

Dat je hier en nu opvoedt, heeft nog een andere consequentie. De leefwereld van Don Bosco is niet de onze. Wat hij ons leert over opvoeden en het omgaan met jongeren vraagt om een vertaling naar onze tijd en onze context. Het salesiaanse project wordt je dus niet zomaar in bewaring gegeven. Je gaat ermee in gesprek vanuit eigen ervaringen, achtergronden en deskundigheid. Dat wederzijdse verrijgingsproces vernieuwt telkens opnieuw de traditie. Vandaag ben jij Don Bosco’s hart en handen voor de jongeren.

Don Bosco heeft in zijn tijd opgevoed door met de jongens het gewone leven te delen. Op dezelfde manier voed jij op in het alledaagse, door wat je doet, zegt en bent. Ook op informele momenten, bij de vaat, tijdens een praatje aan de schoolpoort ... gaat er een pedagogische invloed van je uit. Het belangrijkste 'instrument' waarover je beschikt is dan ook je eigen persoon.

Dat heeft een aantal consequenties. Je persoonlijkheid heeft haar eigenheid, mogelijkheden en beperkingen. Je kunt en hoeft niet alles voor iedereen te zijn. Het vraagt zelfkennis en zelfbewustzijn om dat juist in te schatten. Ook na je opleiding sta je voor de opdracht je te blijven ontwikkelen en je eigen opvoedingsaanpak en -stijl te vinden in samenspraak met de traditie.

Groeien in bewegenheid, deskundigheid en maturiteit

Bewogenheid

Don Bosco is een opvoeder geworden omdat hij geraakt werd door jongeren. Dat 'bewogen' worden vormt nog steeds de kern en motor van de salesiaanse opvoeding. Werken met en voor jongeren spreekt je aan. Het jonge leven in hen wekt enthousiasme en levensvreugde bij jou. Het kwetsbare, het gekwetste in hen raakt je en doet een beroep op je zorg. Je ziet in hen een belofte van groei. Zo ontdek je het opvoeder zijn als je eigen 'roeping'. Je voelt dat je jongeren iets te bieden hebt, dat je voor hen een verschil wil maken, een beetje schepper zijn met de Schepper. Opvoeder zijn is in de stroom van het leven gaan staan om door te geven wat je zelf hebt ontvangen. Je gelooft in een zinvol levensperspectief voor elke jongere die je is toevertrouwd, zeker de kwetsbare. Het is een getuigenis van hoop en van vertrouwen in de toekomst.

Deskundigheid

Deskundigheid houdt in dat je handelt met kennis van zaken, vakbekwaam bent en de vaardigheden bezit om opvoedend te handelen. Je bent het aan de ernst van je taak verplicht om je professioneel te scholen en die professionaliteit ook te blijven voeden en verdiepen. Je verantwoordelijkheid beperkt zich daarbij niet tot je eigen functioneren. Je bent een deel van een geheel dat op zijn beurt ingebed is in een ruimere context. Dat roept je op om mee te denken over de organisatie van opvoeding, onderwijs en hulpverlening en over de vertaling daarvan naar de praktijk.

Tegelijk kun je je nooit beperken tot een professionele opstelling. Je werkt met mensen. Je professionaliteit moet op haar beurt geworteld zijn in een diepere bewogenheid voor jongeren.

Maturiteit

Je kunt pas met jongeren op weg gaan als je zelf voldoende maturiteit verwerft. Dat houdt in dat je bewust wordt van je ontwikkelingsgeschiedenis, je krachten en beperkingen en dat je die leert hanteren.

Respect voor de jongeren is voor jou als opvoeder een fundamenteel uitgangspunt. Jij bent er voor de jongeren en niet omgekeerd. Zij moeten jouw behoeften en verlangens niet voldoen.

Je maturiteit staat ook garant voor de nodige weerbaarheid. Opvoeden is niet altijd even gemakkelijk en prettig. Jongeren tasten grenzen af en geven soms op een confronterende manier uiting aan hun behoeften en verlangens (onbeschofte taal, grensoverschrijdend gedrag, agressie ...). Don Bosco wees op het belang om ondanks alles altijd de groei van de jongere voor ogen te houden. Dat vraagt van jou assertiviteit, soepelheid en veerkracht. Je deskundigheid ontwikkelen en je bewogenheid blijven voeden en verdiepen zijn daarom cruciaal.

Basishoudingen van de opvoeder

Je bewogenheid, deskundigheid en maturiteit vormen de grondslag van je opvoedingspraktijk. Voor de verdere concrete invulling daarvan bestaat er geen vastomlijnd model. Dat zou trouwens haaks staan op de dynamiek van het salesiaanse opvoedingsproject. Wel schuiven we vanuit dat project een aantal oriënterende basishoudingen voor jou als opvoeder naar voren. Iedere basishouding vraagt een kennen (inzicht), een kunnen (vaardigheid) en een zijn (attitude). Niemand bezit al die basishoudingen in hun totaliteit. Dat hoeft ook niet. Wel kunnen ze je opvoedend handelen oriënteren en een toetssteen vormen voor je praktijk. Als team werk je daarenboven complementair en vul je elkaars mogelijkheden en beperkingen aan.

Geïnspireerd

Als opvoeder werk je vanuit een doorleefde inspiratie. Je staat open om je persoonlijke overtuigingen te laten verrijken en kleuren door de salesiaans-christelijke wortels en eigenheid van je organisatie. Je bent bereid om door het gesprek en het samenwerken met anderen te groeien naar een gedeelde diepere inspiratie. In de manier waarop je werkt met jongeren, ouders en collega's is die inspiratie tastbaar aanwezig.

Kwalitatief aanwezig

Als opvoeder ben je beschikbaar en aanspreekbaar voor de jongeren en hun omgeving. Je treedt op een persoonlijke en professioneel onderbouwde manier met hen in relatie. Je laat je raken door het kwetsbare en gekwetste in hen. Door je interesse, je positieve betrokkenheid, je hartelijkheid en je dagelijks meeleven zorg je voor een kwaliteitsvolle relatie die groei mogelijk maakt.

In dialoog

Als opvoeder ga je in gesprek met de jongere, maar ook met zijn ouders en mensen uit zijn omgeving, met collega's en andere betrokkenen. Je staat open voor hun inbreng en laat je erdoor verrijken. Crisissen zie je als een kans. In confrontaties met jongeren en hun omgeving benader je hen niet als een probleem, maar als een uitdaging aan jouw opvoedingsvaardigheden. Je kiest voor dialoog, overleg, communicatie en dat op alle niveaus.

Voorlevend

Als opvoeder toon je spontaan en doelbewust in je woorden en daden wat voor jou mens-zijn betekent en het leven waardevol maakt. Je leeft voor, voedt op en begeleidt in het alledaagse door wat je doet, zegt, bent ... Daarbij durf je keuzes maken en wil je stootblok zijn voor jongeren die op zoek zijn naar wat voor hen wezenlijk is.

Geëngageerd

Als opvoeder ben je bewust dat je werkt binnen een ruimere context met vele dimensies: economische, sociale, politieke, ecologische... Je engageert je voor menswaardigheid en duurzaamheid in de samenleving. Solidariteit, gelijkwaardigheid, een democratische aanpak, verantwoordelijkheidszin en een kritische geest kenmerken dat engagement. Je stimuleert jongeren om ook deel te nemen aan dat sociale gebeuren.

Authentiek

Als opvoeder ben je authentiek en streef je naar echtheid in de relaties. Je investeert je als persoon en durft getuigen vanuit jezelf. Wat je zegt strookt met wat je doet en omgekeerd. Uit respect voor de jongere hanteer je een selectieve openheid en kies je bewust wat je van jezelf met hen deelt en wat niet.

Transparant

Als opvoeder ben je transparant over je intenties en aanpak. Je kunt je keuzes en gedrag verhelderen en verantwoorden voor alle betrokkenen. Je benoemt dingen op een eerlijke en niet-veroordelende manier. Waar je grenzen trekt, geef je ook aan wat je daarbij beweegt. Je gaat discreet en zorgvuldig om met informatie en communiceert over je motieven om die al dan niet door te geven.

Respect en erkenning voor het 'andere'

Als opvoeder sta je open voor wat anders is dan jezelf. Je respecteert de andere zoals hij is. Je bent ontvankelijk voor wat andere culturen en overtuigingen te bieden hebben. Vanuit je eigen identiteit en opvattingen ga je ermee in gesprek. Je waakt erover niet zomaar te (ver)oordelen vanuit je vertrouwde referentiekaders. Wat nieuw of vreemd is mag jou bevragen en je manier van kijken, verrijken.

Krachtgericht

Als opvoeder focus je bij voorkeur op het positieve, op de aanwezige krachten en mogelijkheden. Je werkt bevestigend en versterkend zodat het geloof van de jongere en zijn omgeving in eigen kunnen toeneemt. Je ondersteunt hen bij het ontwikkelen van een positief zelfbeeld. Om gedrag bij te sturen kies je eerder de weg van het belonen dan van het straffen.

Verbindend, in relatie

Als opvoeder werk je verbindend. Je bent je ervan bewust dat een jongere deel uitmaakt van een ruim netwerk van relaties. Je investeert in de relatie en het wederzijdse vertrouwen tussen jou en de jongere en zijn context. Daarbij ben je geduldig en vasthoudend en stem je je zo goed mogelijk af op de pedagogische vragen en behoeften. Je investeert in een groeibevorderend klimaat waar aandacht is voor het speelse, voor sfeer en gezelligheid. Je bent niet bang om je eigen persoon in de relatie te investeren en doet dat zonder je op te dringen. Je weet ook wanneer en hoe je een relatie met zorg afrondt.

Structuur biedend

Als opvoeder weet je dat kinderen en jongeren een veilige ruimte nodig hebben om te groeien. Je brengt structuur en grenzen aan om dat te garanderen. Je stemt je daarbij af op hun beginsituatie, ontwikkeling en maturiteit. Het begrenzen van ongewenst gedrag doe je op een kordate manier, maar ook beredeneerd en met de nodige omzichtigheid. Je hanteert grensoverschrijdend gedrag als een leerkans en gaat erover met hen in gesprek. Je maakt enkel gebruik van straffen in functie van de groei van de jongeren.

Samenwerkend in teamverband

Als opvoeder werk je samen met collega's vanuit een gedeelde visie en inspiratie. Je maakt duidelijke afspraken en komt ze zelf ook na. Je stelt je kritisch-loyaal op, zoekt samen naar oplossingen voor problemen en bent bereid je deskundigheid te delen. Je staat open voor feedback en geeft die ook aan anderen. Het belang van de jongere staat daarbij steeds voorop.

Innovatief, leegericht

Als opvoeder ben je gezond nieuwsgierig en leergierig. Je investeert in je eigen groei en ontwikkeling. Je laat je bevragen en uitdagen door jongeren, ouders en collega's, door de ervaringen en de evoluties waarmee je geconfronteerd wordt. Je gaat op zoek naar wat achter de dingen schuilgaat. Je zoekt naar nieuwe wegen om constructief om te gaan met wat zich aandient.

IV. KENMERKEN VAN EEN SALESIAANSE PEDAGOGIE

In het Oratorio van Valdocco ontwikkelde Don Bosco samen met zijn medewerkers een opvoedingspraktijk met een eigen kleur en specifieke kenmerken.

Zijn manier van werken werd voortdurend bevraagd, gekneed en bijgestuurd vanuit het dagelijks samenleven met de jongeren en het overleg met zijn medewerkers. Een van hen omschreef de houding van Don Bosco als volgt: 'Ik ben altijd vooruit gegaan zoals de Goddelijke Voorzienigheid en de omstandigheden me ingaven.' Don Bosco reikt ons hier aan hoe we met de salesiaans-pedagogische traditie moeten omgaan. De krachtlijnen ervan zijn voor ons oriënterend en inspirerend. Maar net als hij toen deed, moeten we ons telkens laten bevragen en bijsturen vanuit de concrete omstandigheden, verworvenheden en uitdagingen van onze tijd en cultuur. Don Bosco zocht als een koorddanser bij elke stap naar een nieuw evenwicht. Hij daagt je uit dat ook te doen.

In wat volgt, komen een aantal elementen uit de vorige delen van het project terug. Vanuit een salesiaans oogpunt, verrijkt met hedendaagse inzichten, worden ze hier uitgediept en nader omschreven.

Een pedagogie van verbondenheid

Don Bosco koos ervoor in verbondenheid met anderen op te voeden. In Valdocco vormde hij samen met zijn medewerkers een opvoedende gemeenschap waarvan ook de jongeren actief deel uitmaakten.

Meer dan in de tijd van Don Bosco zijn we ons bewust dat ouders de eerste opvoeders zijn. Van hen komt de vraag om rond hun kinderen een opvoedende gemeenschap te vormen. Niet de functie die je bekleedt, maakt van jou een opvoeder, maar het mandaat dat je van de jongere en zijn ouders ontvangt en in verbondenheid uitoefent. Dat houdt in dat je je niet kunt verschuilen achter je rol of taak. Je zoekt naar verbinding met de jongere en zijn context vanuit een respectvolle en authentieke betrokkenheid en empathie.

Don Bosco had een groot vertrouwen in de relaties en vriendschappen die jongeren met elkaar aangaan en in de groeigerichte dynamiek die een groep kan ontwikkelen. Hij bouwde heel zijn werking zo uit dat de groep die rol kon vervullen.

Waar je de groepsdynamiek ruimte geeft en er vertrouwen in stelt, investeer je in een pedagogie van verbondenheid.

De verbondenheid tussen opvoeders en jongeren en tussen jongeren onderling wordt zichtbaar en tastbaar in een bepaald klimaat dat Don Bosco als 'familieklimaat' omschreef.

Daarin bied je warmte, structuur en veiligheid aan de jongeren. Concreet uit zich dat in vele aspecten zoals de aanspreekbaarheid, humor, gezelligheid, ruimte voor het affectieve, samen vieren ... Wanneer je doelbewust in zo'n klimaat investeert, versterk je op jouw beurt weer de verbondenheid.

Verbondenheid reikt nog heel wat verder. Je opvoedingsveld is geen eiland. Als opvoeder kies je voor een brede kijk en zoek je verbinding met de leefwereld en omgeving van de jongere en met de ruimere maatschappelijke context.

Verbondenheid is uiteindelijk maar waarachtig als ze ook zichtbaar wordt in concreet engagement voor elkaar en voor anderen. Don Bosco zet je aan daarbij oog te hebben voor de meest kwetsbaren, zowel dichtbij als wereldwijd.

Een pedagogie van vertrouwen

Voor Don Bosco was vertrouwen geven aan jongeren een krachtig pedagogisch principe. Het gaat om je onvoorwaardelijke positieve instelling ten opzichte van de jongere. In die zin gaat jouw vertrouwen in de jongeren vooraf aan hun vertrouwen in jou.

De pedagogie van vertrouwen doet je kiezen voor een waarderende benadering. Je gaat veeleer op zoek naar aanwezige krachten bij de jongere en in zijn omgeving dan te focussen op tekorten. Sterker nog, je ontwikkelt initiatieven waarbij jij jongeren aanspreekt op hun kracht en zij succeservaringen kunnen opdoen. Zo leer je hen te vertrouwen in zichzelf. Dat vormt de basis van waaruit ze kunnen groeien in weerbaarheid en in vertrouwen in anderen, de wereld en de toekomst.

Opvoeden vanuit vertrouwen omvat meer dan je welwillend opstellen tegenover jongeren. Het vraagt om je aanwezigheid bij en interesse voor de jongeren, het loslaten van bepaalde vormen van controle en het bieden van ruimte en groeikansen. Don Bosco omschreef die manier van opvoedend aanwezig zijn als assistentie. Het is het antwoord dat je met heel je persoon geeft op de opvoedingsvragen die van jongeren uitgaan omdat je ten diepste door hen aangesproken wordt en bewogen bent. Het drukt zich uit in je concrete fysieke aanwezigheid bij en je actief afstemmen op de jongere en zijn context. In je zoekend antwoord kun je heel wat troeven inzetten zoals: gezonde nieuwsgierigheid en empathisch vermogen, veiligheid en verbinding creëren, speelsheid en humor, sturend vermogen ... Een hele reeks persoonskenmerken en opvoedingsvaardigheden komen zo aan bod en versmelten tot een totaalaanpak. Iedereen kan op een persoonlijke manier aan assistentie doen. Niet alleen in vrije momenten, maar ook in de klas, in de leefgroep, in de alledaagse omgang met jongeren (en ook met collega's) liggen talloze kansen om assisterend aanwezig te zijn.

Don Bosco onderscheidde in zijn assisterende benadering twee belangrijke aspecten: hartelijk en redelijk opvoeden. Hij was jongeren op een hartelijk-warme manier nabij, hield voeling met hun leefwereld en luisterde naar hun kijk op de dingen. Tegelijk toonde hij voldoende stevigheid en durfde hij grenzen te trekken en stootblok te zijn om de veiligheid van hun groeiruimte te garanderen.

Kiezen voor een assisterende aanwezigheid vraagt dat je deze complementaire dimensies in je handelen integreert. Je gaat op een warm-hartelijke manier met jongeren om en maakt werk van een ‘familieklimaat’. Zo ontstaat er een basisvertrouwen van waaruit je kunt opvoeden.

Toch is je vertrouwen in jongeren niet naïef of blind want je stemt je af op hun beginsituatie en draagkracht. Je overvraagt hen niet en onderschat hen evenmin. Door het aanbrenge van de nodige structuur en grenzen bied je hun een veilig kader. Grensoverschrijdend of destructief gedrag zie je niet door de vingers, maar je maakt onderscheid tussen het gedrag en de persoon. Het afkeuren van wat een jongere doet, gaat niet samen met het veroordelen van zijn persoon. Juist door je vertrouwvolle hartelijke relatie kun en mag je hem aanspreken op zijn gedrag en op de mogelijk onderliggende boodschap die dat gedrag in zich draagt. Je bent ook ‘redelijk’ in wat je verwacht, rekening houdend met de concrete situatie van de jongere. Je durft ten slotte jongeren ook aanspreken en uitdagen om te groeien in redelijkheid door verwachtingen en grenzen te duiden en transparant te maken.

Een pedagogie van geloof

Voor Don Bosco was geloof, naast de hartelijkheid en de redelijkheid, een van de drie pijlers van zijn preventief systeem. Zijn levensmotto was ‘Da mihi animas’, letterlijk vertaald ‘Geef mij zielen’. Hij wilde voor jongeren een zielen-herder, ‘pastor’ zijn die hen hoedde en begeleidde bij hun ontwikkeling als mens. De verbondenheid met mensen groeide voor hem vanuit de verbondenheid met God. Dat uitgangspunt heeft in de huidige tijd en cultuur zijn vanzelfsprekendheid verloren, zowel voor jongeren als voor opvoeders. De gelovige dimensie van het bestaan vandaag recht doen is niet eenvoudig, wel uitdagend.

Een pedagogie van geloof kijkt vanuit een eigen invalshoek naar het op weg gaan met jongeren. In elke mens schuilt het verlangen voluit te ‘Leven’. De Bijbel verhaalt hoe mensen telkens weer gestuurd door dat verlangen op weg zijn gegaan, zoekend naar wat echt Leven geeft. We lezen er ook hoe God de mensen op die weg telkens tegemoetkwam als de God van het ‘Verbond’, de God die met mensen mee op weg gaat en bij hen blijft in lief en leed. Door het verlangen van de jongeren te verbinden met bijbelse verhalen kunnen ze ontdekken dat ze ten diepste aanvaard en graag gezien worden zoals ze zijn. Tegelijk zet je hen op weg om te groeien in mens-zijn en om het Leven dat in hen

ligt, te ontplooiën. Je laat hen ervaren dat ze nooit alleen onderweg zijn. Menszijn is ook altijd medemenszijn. Anderen zijn tochtgenoten, gave en opgave voor onderweg.

Dat perspectief open je voor jongeren in en door het gewone samenleven en voorleven. Je eigen aarzelend en twijfelend zoeken, mag daarin zichtbaar en ervaarbaar zijn. Geloof is geen pakket met pasklare antwoorden dat je op het bord van de jongere legt. Juist de vragen zetten in beweging en maken groei mogelijk.

Pastorale activiteiten zorgen bij het samen op weg zijn voor verdichtingsmomenten waarin het gelovige en zingevende aspect op de voorgrond kan treden. Ze zijn bron en teken van de hoop die het salesiaanse project draagt.

Een pedagogie van groei

Preventief

Opvoeden was voor Don Bosco werken aan de voorwaarden tot groei. Hij was zich bewust van de kwetsbaarheid, maar ook van het potentieel van jongeren en stemde zijn aanbod daarop af. In Valdocco creëerde hij zo een veilige groeiruumte die de nodige structuur en grenzen bood en hen uitdaagde zich vanuit hun eigen krachten te ontwikkelen naar zelfstandigheid. Hij noemde dat zijn ‘preventief systeem’.

Jongeren hebben een dergelijke emanciperende groeiruumte nodig. In die ruimte leren ze gaandeweg wat op hen afkomt te hanteren.

Rekening houdend met hun graad van ontwikkeling en weerbaarheid, maak je daarom als opvoeder de afweging wat je al dan niet in die groeiruumte binnenbrengt en wanneer en hoe je dat doet.

Je leert hen ook op een gepaste manier omgaan met de vele invloeden waarmee ze in aanraking komen.

Je voorziet in een aanbod waardoor ze zich kunnen ontplooiën, nieuwe vaardigheden aanleren en hun gevoel van eigenwaarde versterken. Daarvoor grijp je de kansen die in je dagelijkse omgaan met de jongeren aanwezig zijn. Daarnaast ben je bereid je gewone takenpakket te verbreden door mee te werken aan projecten die een meerwaarde bieden aan de jongeren.

Integraal en integrerend

Het verlangen om jongeren tot groei te laten komen, deed Don Bosco intuïtief kiezen voor een integrale opvoeding. In Valdocco bood hij jongeren de kans tot spel en ontspanning, tot verdieping en religieuze ontwikkeling, tot handvaardigheid en technische vorming, tot studie en intellectuele ontplooiing ... Zo konden zij al die diverse aspecten ontwikkelen en zich op een persoonlijke manier eigen maken. De salesianen synthetiseerden die integrale aanpak later in het 'oratoriocriterium'. Voor Don Bosco moest elk werk, elke opvoeder aan jongeren een 'thuis, een school, een speelplaats, en een parochie' bieden. Vertaald naar vandaag betekent het dat je aan jongeren een eigen plek biedt waar ze welkom zijn, aanvaard worden in wie en wat ze zijn en waar ze zich geborgen weten. Je maakt van je werk een huis waar een gastvrije, ongedwongen, familiesfeer heerst, waar getroost wordt en gelachen. 'School' als leerplek verwijst naar de mogelijkheden om het leven te leren en te groeien in inzicht en wijsheid. Gaandeweg krijgen de jongeren oefenkansen in het omgaan met vrijheid en verantwoordelijkheid. De 'speelplaats' zorgt ervoor dat jongeren zich ontspannen en uitleven. Zij krijgen een kans de waarde van vriendschap te ontdekken. Feesten geven het leven kleur en ritme. De term 'parochie' staat voor een zinplek. Het verwijst naar de ruimte die aan jongeren geboden wordt om zichzelf en het bestaan als een mysterie te ontdekken. Ze kunnen er de liefde van God ervaren in de verbondenheid met een gemeenschap die voorleeft en draagt.

Onder de spontane aanpak van Don Bosco gaat een kijk op de mens schuil die alle aspecten van het menszijn een gelijkwaardige en tevens complementaire rol toekent. In je opvoedend aanbod is het belangrijk oog te hebben voor dat brede spectrum: het lichamelijke, het affectieve en emotionele, het sociale, het intellectuele, het spirituele, het technische, het esthetische ...

Integraal werken houdt in dat je al die dimensies ruimte geeft en ze aanspreekt.

Integrerend werken betekent dat je de jongere kansen biedt om de verschillende dimensies op een persoonlijke manier voor zichzelf te verkennen en tot ontwikkeling te brengen. Het betekent ook dat die dimensies niet los van elkaar staan. Door zo op te voeden draag je bij aan het proces van identiteitsontwikkeling. De jongere verweeft alle dimensies van zijn bestaan tot een dynamische synthese en geeft zo vorm aan zijn identiteit. Opvoeding is hierbij niet de enige bepalende factor. Persoonlijke aanleg en talenten en de impact van de omgeving spelen een cruciale rol. Maar door integraal en integrerend op te voeden draag je bij aan een meer evenwichtige en een bredere identiteitsontwikkeling.

Een pedagogie van vreugde en spel

Vreugde

Vreugde een plaats geven in de opvoeding gaat over meer dan 'plezier' maken. Je kunt ze niet op een geforceerde manier inbrengen. Ze licht op in een authentieke ontmoeting.

Ze is vrucht van de fundamentele acceptatie van zichzelf en de ander en van een positieve, groeigerichte betrokkenheid op elkaar. Voor Don Bosco was vreugde een graadmeter van het pedagogische klimaat. Wanneer de verbondenheid, de veiligheid en het vertrouwen tussen jongeren en opvoeders wegebben, verdwijnt de vreugde en gaat ook je ‘arbeidsvreugde’ als opvoeder verloren.

Investeren in (een pedagogie van de) vreugde betekent niet dat je altijd alles leuk moet vinden of leuk moet maken. Het gaat over een diepere grondtoon in je opvoedingspraktijk. Gevoeligheid voor levensvreugde is een basiswaarde van waaruit je werkt en die je jongeren ook aanreikt. Concreet betekent het onder meer dat je jongeren ontvankelijk maakt voor schoonheid, dat je hun kansen geeft tot zelfexpressie, dat je hen uitdrukkelijk bevestigt, dat je met hen feest viert, dat je hen een moment van stilte laat proeven ...

Vreugde had voor Don Bosco een spirituele dimensie. Hij beschouwde ze als een godsgeschenk en een teken van Gods aanwezigheid. Waar wij geloof vaak spontaan associëren met ernst en zwaarwichtigheid, verbond Don Bosco het met speelse vreugde die zich uit in jeugdige enthousiasme. De term enthousiasme betekent letterlijk ‘in God’ zijn. Ze verwijst naar Zijn vreugde omdat je als mens dan voluit leeft.

In de opvoedingspraktijk van Don Bosco namen spel en een speelse aanpak een bevoorrechte plaats in. Hij stimuleerde het actieve, collectieve spel en creëerde er letterlijk en figuurlijk de ruimte voor. Het was voor hem geen intermezzo tussen de dingen die er wel toe deden.

Spel

Ruimte voor spel en voor speelse elementen horen daarom thuis in je salesiaanse opvoedingspraktijk. In het spel zitten krachtige groei- en leerkansen. Het geeft ruimte aan verbeelding en fantasie. Het helpt jongeren tot expressie brengen wat in hen leeft en bevordert het kanaliseren van hun impulsen. Jongeren leren er omgaan met elkaar, oefenen rollen en ontwikkelen er hun sociale vaardigheden. Het biedt kansen om zelf grenzen te integreren, afspraken te maken en de waarde daarvan concreet te ervaren. Zonder regels onttaardt een spel immers al snel. Spelen is misschien wel de meest integrale en integrerende manier om het leven te leren. Je rol als opvoeder in dit spelen beperkt zich niet tot toezicht houden of observeren vanaf de zijlijn. Voortdurend spoort Don Bosco zijn medewerkers aan om actief betrokken bij het spel aanwezig te zijn en er zoveel mogelijk aan deel te nemen. Het spel is een ruimte waarin je veel kan ontvangen en geven. Je leert er aansluiten bij de leefwereld van de jongere. Je wint er vertrouwen dat een solide basis biedt aan de opvoedende relatie. Het woord dat je op die momenten bij een jongere zaait, heeft veel meer kans om wortel te schieten en vrucht te dragen.

Het speelse hoort niet alleen thuis in de uitdrukkelijke spelmomenten, je neemt het ook mee in het hele opvoedingsgebeuren. Speelse elementen integreren in je aanpak en met humor situaties hanteren dragen bij aan een hartelijke sfeer en werken vaak ontladend.

Een pedagogie van hoop

Voor Don Bosco was het godsvertrouwen de horizon waartegen hij opvoedde. Hij verbond dat godsvertrouwen met een perspectief van hoop. De opvoeder was voor hem een werker in Gods wijngaard die al zijn krachten inzet voor een rijke oogst en tegelijk op God vertrouwt die de ranken tot groei brengt. Als opvoeder stel je je ten dienste van dat groeiproces. Tegelijk besef je dat jij het proces niet aanstuurt. Je werkt mee aan een mysterie waarvan je de diepte nooit kunt doorgronden.

Geregeld verwees Don Bosco naar Jezus Christus die het geknakte riet niet breekt en de kwijnende vlaspit niet dooft. Hij spoorde zijn medewerkers met dat model aan tot vertrouwen in de groei van elke jongere, ook van diegenen bij wie ze vooral de problemen en beperkingen (het geknakte riet...) zagen.

Volwassen worden gebeurt met vallen en opstaan. Soms kun je met jongeren niet meer dan enkele kleine stapjes zetten of moet je toezien hoe ze afdwalen en zich vastrijden. Opvoeden betekent dan dat je geduldig en vasthoudend nabijblijft, de weg van de geleidelijkheid bewandelt zonder het vertrouwen in de groeikracht van de jongere op te geven.

De pedagogie van de hoop bepaalt hoe je naar de jongere kijkt. Het is tegelijk een manier van kijken die je door je opvoedend handelen aan de jongere meegeeft. Jongeren hebben recht op een gezond basisvertrouwen in het bestaan, in de rol die ze daarin kunnen spelen, in wat ze kunnen betekenen voor anderen. Ze verlangen ook te horen en te ervaren dat je kunt vertrouwen in een perspectief dat verder reikt dan het menselijke kunnen en dat ze in dit bestaan 'gedragen' worden over alle grenzen heen.

Het salesiaanse opvoedingsproject daagt jou uit om in dialoog met Don Bosco op weg te gaan. Veel plezier!